

YETİM KALAN UYGUR TÜRKLERİ VE İSTANBUL'A SIĞINMIŞ UYGUR YETİMLERİ

Tajinuer Maihaimu¹

Giriş

Uygurlar resmi olarak Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak adlandırılan (Asıl adı Doğu Türkistan) Çin'in kuzeybatı bölgesinde, diğer bir deyişle -Asya'nın kalbinde- yaşayan Türk kökenli Sünni Müslümanlardır. Doğu Türkistanlılar diğer Türk boylarıyla aynı kökten gelmektedir. Tarihi ipek yolu üzerinde bulunan Doğu Türkistan, bu zengin ticaret yolu üzerinde Doğu ve Batı arasındaki kültürel değişimde çok önemli roller oynamıştır. Uygur medeniyetinin ne kadar ileri seviyede olduğunu anlamak için sadece Turfan bölgesindeki su kanallarına bakmak bile yeterli olacaktır. Bunların haricinde Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacıp gibi çok önemli Türk âlimlerin bıraktıkları eserlerle Doğu Türkistan bir medeniyet bölgesi olduğunu göstermektedir. Eski Uygurlar şu an Sincan ve bugün Kazakistan ve Kırgızistan olarak bilinen bölgeye yerleşmiştir. 10. yüzyılın ortalarında Karahanlılar İmparatorluğu döneminde Budizm'den İslamiyet'e geçmeye başlamışlardı. Bağımsızlıkları 18. yüzyılın ortalarında Mançu istilasına (Qing Hanedanlığı) kadar devam etmiştir. 1884 yılında Uygur bölgesi XİYü (Batı Bölgeleri) adında resmi bir vilayet olarak Çin İmparatorluğuna dâhil edilmiştir.

Uygurların bağımsızlık arayışı hiç bitmemiştir. Uygurlar Çin Halk Cumhuriyeti'nden bağımsız olmaya çalıştılar ve geçmişte kısa süren iki bağımsızlığa sahip oldular. İlki 1933 yılındaki Doğu Türkistan Türk İslam

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyoloji ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

Cumhuriyeti'nin kurulması ve ikincisi 1944-1949 yılları arasındaki Doğu Türkistan Cumhuriyeti idi. İki kez bağımsızlık ilan eden Uygurların bu mücadeleleri Sovyet ve Çin güçlerince bastırılmıştır. Çin tarafından yönetilen son altmış yılda Uygurlar ve Çin hükümeti arasındaki ilişki siyasi, etnik ve diğer gerginliklerle belirgindir. Çin topraklarında yaşayan herkesi Çinli olarak görüp zorunlu asimilasyona tabi tutan Çin politikası sonucu olarak Mao döneminden bu yana, Uygurlar, Çin vatandaşlığına dâhil edilmeleri gereken “gayrimeşru millet” olarak görülüyorlardı. Bu etnik ayrımcılık Uygurların etnik, kültürel, dinsel ve dilsel varlığına artan tehditler getirmiştir.

Ayrıca, devam eden Han (Çinli) göçleri Uygur bölgesinde demografik bir dengesizliğe yol açtı. 1949 ila 2008 yılları arasında Uygur bölgesindeki Han nüfusu yüzde 6,7’den yüzde 41’e yükselmiştir (Howell & Fan, 2011: 122). Dolayısıyla, Uygurların nüfustaki payı dramatik olarak azalmaya başladı; aynı zamanda finansal gelişme ve istihdam açısından dezavantajlı durumda oldular. Buna ek olarak imtiyazsız Uygur toplumlarının hayatlarını iyileştirmek için yapılan herhangi bir girişim, Çinli yetkililer tarafından terör, bölücülük ve dini aşırılık olarak görüldü ve şiddetli tepkiyle karşılandı (Petersen, 2006: 69; Becquelin, 2004: 37).

Uygurların aleyhlerine gelişen Çin’deki siyasi ve sosyal şartlar 20. yüzyılın başlarından itibaren onları Uygur topraklarından göç etmeye zorlamış ve bu göçler dalgalar halinde devam etmiştir. İlk olarak, Uygurlar Orta Asya’daki komşu ülkelere göç edenler yanında. 1930’larda ve 1940’lı yılların başında Türkiye ve Suudi Arabistan’a yerleşen az sayıda Uygur’dan söz edilebilir. Yüzlerce Uygur, 1940’ların sonlarında göçün ikinci dalgasını oluşturmuş ve Türkiye’ye yerleşmiştir. Çin’deki düşmanlık ve dış Sovyet’in Uygurları kabul etmesinden dolayı binlerce Uygur, 1960’lı yıllarda Çin’den Orta Asya’ya göç etmiştir. 1980’lerden itibaren, Deng Xiaoping dönemi Açık Kapı Politikası (Açık-Kapı Politikası, yabancı teknolojiyi ve yatırımları teşvik ederek ekonomik gelişmeyi artırmak isteyen Çin devlet politikasıdır.) daha fazla Uygur göçüyle sonuçlanmıştır. Yurtdışında yaşayan Uygurların tam sayısı resmi istatistiklerin olmaması nedeniyle net değildir, ancak Uygur organizasyonlarına göre yurtdışında 1.5 milyondan fazla Uygur olduğu tahmin edilmektedir (Reyhan, 2012, p. 5; Shichor, 2003, p. 286). Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi Orta Asya, Türkiye, Batı Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’da hâlihazırda önemli Uygur nüfusu bulunmaktadır:

Ülke	Nüfus
Orta Asya	1,500,000
Türkiye	40,000
Avustralya	7,000
Kanada	5,000
ABD	2,000
Orta Doğu	3,000
Almanya	3,000
Japonya	1,500
İskandinavya	2,000
Mangoluya	1,000
Tayvan	200
Fransa	500

Tablo 1. Uygur diasporası nüfusunun dünyadaki dağılımı
(Reyhan, 2012, p. 5; Shichor, 2003, p. 286)

2009'dan itibaren, ağırlıklı olarak 2013 ve 2014 yılı başlarında, 10 binden fazla Uygur illegal yolları kullanarak Çin'den kaçmıştır. Mültecilerden çoğu işini bırakarak, evini ve satılacak ne varsa onları satarak yola çıktılar. Çin sınırında ve gittiği ülkelerde insan kaçakçılarına yüksek miktarda rüşvetler vererek sınırlardan geçtiler. Uygur mülteciler bu kaçış esnasında iki farklı yol kullandılar. İnsan tacirleri aracılığıyla gerçekleşen bu kaçış esnasında, Çin'in güney eyaletinden Laos'a, oradan Tayland'a ve daha sonra Malezya'ya veya Kamboçya'ya; sonra Tayland, Vietnam ve Malezya'ya geçtiler. Bu kaçışlar dayanılması güç ağır ve zor şartlarda gerçekleşti. Beş koltuklu bir arabaya, arka koltuklar sökülme suretiyle, çocuklar dâhil, 13-14 kişi binerek belli noktalara araba ile ulaşıldı. Geceleri ormanlık alanlarda yürüyerek devam ettiler ve bu süreç zarfında insan tacirleri hiç bir şekilde yiyecek ve içecek yardımında bulunmadı. Kendi yanlarında getirdikleri kuru ekmek, hurma ve uygun yerlerden buldukları su ile bu yolculuklarını tamamlamaya çalıştılar.

Nihayetinde Malezya'ya varan Uygurlar, Müslüman bir ülkede rahat edebileceklerini düşünmelerine rağmen borda da türlü sıkıntılar çektiler. Polis tarafından yakalanmamak için sürekli rüşvet veren Uygurlar, artık maddi imkânları bitince yavaş yavaş yakalanmaya başladılar. Tutuklananlar genellikle mülteciler kamplarına götürülüyor ve en ağır mahrumiyet şartları içinde yaşamak zorunda kalıyordu. Buradaki çocukların hemen hemen tamamı uyuz hastalığı, idrar yolları enfeksiyonu ve bunun gibi mikrobik olan birçok hastalığa yakalanmıştır.

Türkiye devletinin soydaşlarına sahip çıkmasıyla kendilerine Türkiye kapısı açılan bu mülteciler, maksimum 30 kişiyi aşmamak kaydıyla haftada üç sefer Türk Hava Yolları'yla Türkiye'ye ulaştırılmıştır. Uçak müsait olsa da daha fazla mülteci alınmamasının sebebi, ciltlerindeki hastalıklar (özellikle uyuz) ve gayet kötü ve hasta olan görüntülerinden dolayı yolcuların tepkisini çekmemekti. Ortalama yedi bin civarı olan bu mültecilerin tamamı Nisan 2014'ten başlamak kaydıyla ortalama bir buçuk yıl gibi bir zaman zarfında Türkiye'ye gelmiş ve bu göndermeler esnasında özellikle kadınlar ve çocuklara öncelik verilmişti. Türkiye'ye geldikten sonra da sıkıntıları bitmemiş ve ilk etapta Kumkapı Yabancılar Şubesi'nde hastalıklarından dolayı bir hafta veya on gün boyunca kalmışlardı.

Tayland'daki üç bin Uygur mülteci Malezya'ya kaçanlar kadar şanslı değildi. Çin devleti ile gayet iyi ilişkilerde bulunan ve Budist olan Tayland, bu Müslüman mültecilere gayet kötü şekilde muamelede bulunmuştur. Yaşı yediden büyük olan erkek çocuklar babaları veya amcalarıyla birlikte erkek mülteci kampında yaşarken, yaşı daha küçük olanlar ve küçük kız çocukları anneleriyle birlikte başka bir kampta hayat mücadelesi vermekteydi. Helal yemek bulmak en büyük sıkıntılardan biriydi ve bu sıkıntıyı birkaç Müslüman kuruluşun yardımıyla aştılar. Burada tutulan kadınlar ve çocuklar Türkiye'nin yoğun girişimleri sonucunda getirilse de kamplarda tutulan erkeklerin çoğu Çin devletine iade edilerek orada insanlık dışı muameleye maruz kalmak zorunda bırakılmışlardır.

İstanbul'daki Uygur yetim çocukların durumu

Katılımcı gözlem ve yaşanmış örnek teknikleri kullanarak yapılan bu araştırmada okul çağındaki yetim olan Uygur çocuklara sağlanan eğitim destekleri hizmetleri, eğitime erişimleri ve okulda karşılaştıkları zorluklar hakkında ilgili sivil toplum kuruluşlarının temsilcisiyle mülakatlar yapılarak önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Türkiye genelinde Uygurların en fazla ikamet ettiği illerin başında İstanbul ve Kayseri yer almaktadır. Kayseri'nin pilot bölge olarak seçilmesinin sebebi Uygur mültecilere bir bölge sağlanması ve denetimlerin daha rahat uygulanması amacıyla. İstanbul'un Zeytinburnu ve Sefaköy ilçelerinde yoğun olarak Uygur nüfusu bulunmaktadır. Yetimler üzerine yapılan bu araştırma, nüfus yoğunluğu baz alınarak özellikle bu bölgelerde yapılmıştır.

Elde edilen verilere göre Türkiye'de, yaş gurubu 0-16 yaş arası toplam 216 Uygur yetim çocuk var. Bunların 56'sı Kayseri'de, 160'ı İstanbul'dadır. Zeytinburnu'nda 90, Sefa köyü'nde 70 yetim çocuk bulunmaktadır. Bu rakamlar kayıtlı olan çocuklar baz alınarak verilen rakamlardır. Çocuklar, kaçak yolları

kullanarak geldikleri için ellerinde pasaport olmuyor ve oturma izni alamıyorlar. Oturma izni olmayan çocuklar normalde okullara alınmaları resmen mümkün olmamakla birlikte Uygurların eğitime olan yoğun isteği nedeniyle öğrenciler T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullara "Misafir Öğrenci" statüsünde kabul edilmektedir. "Misafir Öğrenci" normal okula gidip derslere giriyorlar, ama öğretmenler tarafından hiç soru sorulmuyor, ödev yaptırılmıyor ve hiçbir kontrole tabi tutulmuyorlar. Sınavlara girmeleri söz konusu olmadığı için sınıf geçme işlemleri de yapılmıyor. Böylece aynı sınıfta iki sene hatta üç sene okuyan öğrenciler oluyor.

Çocuklar okuldan sonra Zeytinburnu ve Sefaköy'de Uygurların açtığı ana dil ve Kur'an kursuna gitmektedirler. Çocukların her gün hem okula hem de bahsi geçen kurslara gitmesin sebebi, Türk okullarında normal eğitimlerini alırken, kendi kültür ve dillerini unutmamaları için Uygurca öğrenmeleri, ayrıca baskı ve yasaklar yüzünden kendi memleketlerinde alamadıkları İslami eğitimi bu kurslarla sağlamaya çalışma çabasıdır. Uygurcayla Türkçe aynı dil grubundan olduğu için çocuklar Türkçe öğrenmede sıkıntı çekmemektedir. Okula gittikleri andan itibaren çok kısa bir zaman içinde hem hocalarının konuştuklarını anlama hem de arkadaşlarıyla iletişim kurma aşamasında bir sıkıntı yaşamamaktadırlar.

Çocukların geçim temini ve uyum sağlama süreci

Bu çocuklar, yukarda bahsettiğimiz gibi Türkiye'ye gelmeden önce en az bir seneye yakın Malezya ve Tayland'da bulunan mülteci kamplarında kalarak özgürlüğünü kaybettikleri ve psikolojik olarak birçok olumsuz olayla karşılaştıkları için hemen hemen hepsinde içe kapanıklık ve bunun getirdiği özgüven eksikliği gibi sorunlar yaşamaktadırlar. Çocukların yaşadığı en büyük travmalardan bir tanesi olan "polis korkusu" onların küçük dünyalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çocuklar en ufak meselelerde dahi sürekli bir şekilde evlerine yapılan polis baskınları, anne ve babalarının yaşadığı haksızlıklar ve tutuklanmalar onlarda bu korkuyu yerleştirmiş görünmektedir. Bu travma o kadar ciddi bir boyutta ki çocuklar okula giderken okulun güvenliğini gördüklerinde ellerini başlarının üstüne koyarak adeta teslim olma pozisyonuna geçmektedirler. Okulda ancak hocaların rehberlik ve psikolojik yardım destekleriyle kısmen de olsa normal hayata kazandırılma çalışmaları yapılmaktadır.

Çocukların çoğu annesiyle beraber gelmiş; çok az sayıda olanı teyzesiyle veya güvendiği bir Uygur'un himayesi ile gelmiştir. Türkiye'ye gelinceye kadar paralarının çoğunu harcadıkları için ellerinde çok az miktarda paraları kalmıştır. Bu imkânsızlık barınma konusunda zorluklar yaşanmasına neden

olmaktadır. İki ya da üç aile beraber aynı evi kiralamakta ve masrafları paylaşmaktadır. Böylece 7 ila 10 çocuk aynı evde kalmaktadır.

Yetim çocukların masraflarını karışlamak için kadınlar “Nuzugum Yetim Çocuklar Fonu” kurulmuştur. Her ay Avrupa, Amerika ve Türkiye’de yaşayan hayırsever 400 kadın sabit miktarda para (5 Euro, 5 Lira, 5 dolar) göndererek ihtiyaç içindeki çocuklara her ay düzenli olarak yardımda bulunmaktadır.

Sadece hayır işleriyle bu çocukların ve annelerinin geçinmesinin zor olacağını düşünen altı Uygur kadın 2017 yılı başında “Nuzugum Tekstil Ürünleri Merkezi” açmışlardır. Çocuk ve dul kadınlar için maddi yardım sağlamak için açılan bu merkez dikiş işlerinden anlayan ve satış yapma yeteneği olan ve maddi durumu iyi olmayan kadınları çalıştırıyor. Uygur diasporasının talebi olan ev içinde kullanılan Uygur kültürünün parçası olan kıyafetler, nakış işleri, yorganlar ve bunun gibi yöresel el sanatlarını icra ederek bunların satışı yapılmaktadır. Çalışan bu kadınların maaşları ise hasta bakıcılığı yapan veya ev temizliğine giden bir grup hemcinslerinin kazandıkları paralardan karşılanmaktadır.

Sonuç

Bir göçmen olarak yetim Uygur çocuklarını, çocukların ailesiyle beraber göç etme nedenleri bağlamında zorunlu, amaçları bağlamında sığınma amaçlı, gidiş yolları bağlamında ise yasa dışı olarak tanımlamak mümkündür.

Yetim çocuklar başka Uygur çocukları gibi eğitim almakla birlikte oturma izinleri olmadığı için gittiği devlet okullarında resmi olarak öğrenci olamamanın sıkıntısını yaşamaya devam ediyorlar. Çocukların hayatı bundan sonra Türkiye’de devam edeceği için çocuklar açısından öncelikle bu sıkıntının çözülmesi gerekiyor.

Kaynaklar

- Becquelin, N. (2004). *Criminalizing ethnicity: political repression in Xinjiang*. China Rights Forum, 1
- (Howell, A. & Fan, C. (2011). Migration and inequality in Xinjiang: a survey of Han and Uyghur migrants in Urumqi. *Eurasian Geography and Economics*, 52(1), pp. 119-125.
- Reyhan, D. (2012). Uyghur diaspora and Internet. Retrieved from <http://www.ediasporas.fr/working-papers/Reyhan-Uyghurs-EN.pdf>
- Shichor, Y. (2003). Virtual transnationalism: Uyghur communities in Europe and the quest for East Turkestan independence. In J. S. Nielsen, & S. Allievi, (Eds.), *Muslim networks and transnational communities in and across Europe*, Leiden: Brill, pp. 281-305.
- Petersen, K. (2006). Usurping the Nation: Cyber-leadership in the Uighur Nationalist Movement. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 26(1), pp. 63-73.